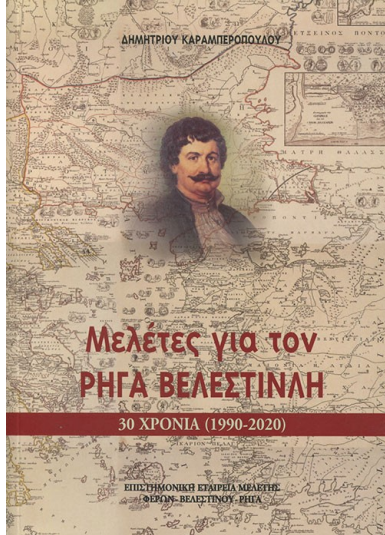

Χαρίτων Καρανάσιος, Διευθυντής Ερευνών Ακαδημίας Αθηνών

Δημήτριος Απ. Καραμπερόπουλος, *Μελέτες για τον Ρήγα Βελεστινλή. Τριάντα χρόνια (1990-2020)*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2020, σ. 1228

Ο Ρήγας Βελεστινλής, όπως συνήθως και πολύ ορθά αναφέρεται, είναι ο πρωτεργάτης της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 και είναι ο σπορέας του επαναστατικού πνεύματος στον Νέο Ελληνισμό κατά την προεπαναστατική εποχή. Η προσωπικότητά του υπερβαίνει τα όρια του Ελληνισμού αλλά ακόμη και της ΝΑ Ευρώπης, καθώς το συνωμοτικό σχέδιο αλλά και οι ιδέες του Ρήγα ανήκουν στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι, ενώ ο ίδιος συγκαταλέγεται στους μεγάλους επαναστάτες της εποχής του.

Για τον Ρήγα έχουν γραφεί πλήθος εργασιών, στα ελληνικά και σε διάφορες γλώσσες, καθώς το εγχείρημά του αλλά και το πρόγραμμά του ήταν υψίστης πολιτικής και κοινωνικής σημασίας για τον ευρωπαϊκό χώρο του τέλους του 18ου αιώνα.

Απόδειξη του γεγονότος αυτού είναι ότι το επαναστατικό του εγχείρημα κινητοποίησε –θετικά αλλά και αρνητικά– σπουδαίες προσωπικότητες και τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής του, με κατάληξη τον τραγικό θάνατό του. Σε κάθε περίπτωση, δεν μπορεί να νοηθεί ελληνική ιστοριογραφία της Επανάστασης χωρίς την αναφορά στον Ρήγα.

Από τους μελετητές του Ρήγα ξεχωρίζει ο δρ. ιστορίας της Ιατρικής Δημήτριος Καραμπερόπουλος, με καταγωγή από το Βελεστίνο, τον τόπο καταγωγής λοιπόν του Ρήγα. Η ενασχόληση του Δημ. Καραμπερόπουλου με τον Ρήγα είναι πολυσχιδής. Ο ίδιος διοργανώνει συνέδρια για τον Ρήγα και το Βελεστίνο ανά πενταετία στην ιδιαίτερη πατρίδα του, με την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, τα Πρακτικά των οποίων δημοσιεύονται στον τόμο *Υπέρεια* (από το 1990 και έως σήμερα εκδόθηκαν 6 ογκώδεις τόμοι, ενώ αναμένεται ο 7ος). Επίσης, έχει επανεκδώσει τα Άπαντα του Ρήγα, έχει συγγράψει πλήθος μελετών, ενώ τέλος έχει διοργανώσει ή συμμετείχε σε πλήθος εκδηλώσεων για τον Ρήγα. Διατηρεί μάλιστα ιστότοπο (www.karaberopoulos.gr) σχετικά με την έρευνα περί τον Ρήγα αλλά και περί την Ιστορία της Ιατρικής. Το τελευταίο αντικείμενο είναι ο δεύτερος πυλώνας των ενδιαφερόντων του μελετητή, στο πλαίσιο του οποίου έχει εκδώσει, πλην της διδακτορικής του διατριβής, πολυάριθμες μελέτες.

Όσον αφορά την έρευνα για τον Ρήγα, ο Δημ. Καραμπερόπουλος έχει δημοσιεύσει 14 βιβλία, επίσης τα Άπαντα του Ρήγα με Ευρετήρια και Σχόλια, ενώ επιμελήθηκε αρκετά βιβλία για τον Ρήγα. Προσφάτως, στο πλαίσιο της επετείου των 200 χρόνων από την Ελληνική Επανάσταση του 1821, συγκέντρωσε σε έναν ογκωδέστατο τόμο (1228 σελ.) τις μελέτες του για τον Ρήγα. Πρόκειται για 127 μελέτες και ανακοινώσεις, δημοσιευμένες κατά την 30ετία 1990-2020, μια καρποφόρα σοδειά ενός ακάματου μελετητή του Ρήγα. Οι εργασίες συνοδεύονται από πλούσιο Ευρετήριο στο τέλος του τόμου (σ. 1193-1228). Ο τόμος εκδόθηκε από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, της οποίας πρόεδρος τυγχάνει ο ίδιος. Οι παραπάνω μελέτες είχαν εκδοθεί σε επιστημονικά περιοδικά (Ο

Ερανοστής, Υπέρεια, Θεσσαλικό Ημερολόγιο, Τρικαλινά), σε Πρακτικά Συνεδρίων, σε συλλογικούς τόμους καθώς και σε εφημερίδες.

Οι εργασίες κατανέμονται ειδολογικά σε 16 κατηγορίες: Α΄. Για το *Φυσικής Απάνθισμα*. Β΄. Για τους Χάρτες. Γ΄. Για τον *Θούριο*. Δ΄. Για τον *Ηθικό Τρίποδα*. Ε΄. Για την εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου. ΣΤ΄. Για το *Σύνταγμα*. Ζ΄. Για την επαναστατική φυσιολογία του Ρήγα. Η΄. Για την Παιδεία. Θ΄. Για το επαναστατικό σχέδιο. Ι΄. Για το όνομα και την καταγωγή του Ρήγα. ΙΑ΄. Για την υποτιθέμενη έκδοση του «Αγαθαγγέλου» από τον Ρήγα. ΙΒ΄. Ο Ρήγας για την τοπική ιστορία. ΙΓ΄. Διάφορα περί Ρήγα. ΙΔ΄. Βιβλιοκρισίες. ΙΕ΄. Επιστολές για τον Ρήγα. ΙΣΤ΄. Δύο κριτικές.

Η συλλογή των μελετών ξεκινά με εργασίες του Δημ. Καραμπερόπουλου σχετικά με το *Φυσικής Απάνθισμα*, το οποίο ήταν και το πρώτο έργο του Ρήγα (Βιέννη 1790). Μια πρώτη μελέτη στην κατηγορία αυτή ασχολείται με τις ιατρικές γνώσεις του Ρήγα στο έργο *Φυσικής Απάνθισμα* («Ιατρικές γνώσεις του Ρήγα Βελεστινλή στο έργο του *Φυσικής απάνθισμα*»). Εδώ γίνεται αναφορά στον σχηματισμό και την ανάπτυξη του εμβρύου, στη θεωρία του προσχηματισμού καθώς και της επιγενέσεως, στον τοκετό, στη γέννηση τεράτων, σε εκδηλώσεις του νεογέννητου, στην αύξηση του ανθρώπινου οργανισμού, στην κυκλοφορία του αίματος, στην άδηλο αναπνοή, στη θεωρία της αυτομάτου γεννήσεως. Τέλος, αναφέρεται και το μικροσκόπιο ως απαραίτητο όργανο για την επιστημονική έρευνα. Σε έξι ακόλουθες εργασίες της ίδιας κατηγορίας διαπιστώνονται οφειλές του έργου *Φυσικής Απάνθισμα* στη Γαλλική *Encyclopédie*, από την οποία ο Ρήγας χρησιμοποίησε κομμάτια από διάφορα λήμματα, τόσο σχετικά με ιατρικά ζητήματα, όσο και γενικότερα σχετικά με επιστημονικά θέματα, όπως περί γης, περί μετάλλων, φυτών και δένδρων, σκωλήκων και φλέρων, ιχθύων και οστρακοδέρμων, περί ανθρώπου, πουλιών, ζώων, περί κατασκευής φωσφόρου, περί ηλέκτρου και ηλεκτρικής ύλης κ.λπ. Από τις παραπάνω μελέτες ξεχωρίζουμε τη μελέτη «Η Γαλλική *Encyclopédie*. Ένα πρότυπο του έργου του Ρήγα *Φυσικής Απάνθισμα*»

Το κείμενο του έργου *Φυσικής Απάνθισμα* εντόπισε ο μελετητής, πέραν του αυτόγραφου κώδικα 1288 της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος και του αντιγράφου στον κώδικα 2162, επίσης στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (Αθήνα), κώδικας 12, αντιγραμμένος από τον Αλέξανδρο Κωνσταντίνου εξ Ιωαννίνων το 1812 στο Μοναστήρι (Μπιτόλια). Στο *Φυσικής Απάνθισμα* περιέχεται και η γνωστή περίφημη φράση του Ρήγα «Όποιος ελεύθερα συλλογάται, συλλογάται καλά», η οποία είναι τρόπον τινά σήμα κατατεθέν του Ρήγα, δηλωτικό της ιδεολογίας και προσωπικότητάς του. Σε τρεις εργασίες ο μελετητής αναφέρεται στο ζήτημα της προέλευσης του γνωμικού, το οποίο σχετίζεται με τον ταυτόσημο ως προς το περιεχόμενο στίχο “*Wer frei denkt, denket wohl*” του ελβετού ποιητή Albrecht von Haller, αν και ο στίχος αυτός αποτέλεσε σύνθημα της επαναστατημένης γερμανικής νεολαίας της εποχής.

Οι επόμενες 18 μελέτες του τόμου αναφέρονται στην περίφημη *Χάρτα* του Ρήγα. Είναι γνωστό ότι η *Χάρτα* τυπώθηκε σε 12 φύλλα κατά το 1796-97 από το τυπογραφείο των Σιατιστινών αδελφών Μαρκειδών Πούλιου. Στις παραπάνω εργασίες ο μελετητής παραθέτει το χρονικό της έκδοσης της *Χάρτας*, ενώ ερευνά τα ανακριτικά έγγραφα της σύλληψης του Ρήγα από την Αυστριακή Αστυνομία σε σχέση με τη *Χάρτα* αλλά και με την έκδοση του *Νέου Αναχάρσιδος*. Ο ίδιος μελετά και την ίδια τη *Χάρτα*: ερευνά τις επιπεδογραφίες Κωνσταντινουπόλεως, Θερμοπυλών, Ακρόπολης, ναυμαχίας Σαλαμίνας κ.λπ., επίσης τα νομίσματα, το σχέδιο θεάτρου, την παράσταση του ροπαλοφόρου Ηρακλή, καθώς και όλες τις πληροφορίες που δίδονται στη *Χάρτα*, η οποία περιέχει ποικίλα έμμεσα μηνύματα ελευθερίας για τους Έλληνες ραγιάδες. Ως πρότυπο της *Χάρτας* του Ρήγα ο Δημ. Καραμπερόπουλος έχει εντοπίσει τον χάρτη

της αρχαίας Ελλάδας του Guilelmo Delisle. Ο ίδιος μελετητής ενδιαφέρθηκε και για τον εντοπισμό των αντιτύπων της *Χάρτας*, με αποτέλεσμα να συγκεντρώσει στοιχεία για 51 αντίτυπα σε διάφορες ελληνικές και ξένες βιβλιοθήκες. Σε ειδικές μελέτες γίνεται αναφορά στην παρουσίαση διαφόρων περιοχών στη *Χάρτα*, όπως Μολδοβλαχίας, Δυτ. Θεσσαλίας, Μεσσηνίας, Καλαβρύτων και Αγίου Όρους. Τέλος, η *Χάρτα* του Ρήγα, η οποία χρησιμοποιήθηκε από τον Ιωάννη Οικονόμου τον Λογιώτατο εκ Λαρίσης στην *Ιστορική Τοπογραφίαν Τωρινής Θεσσαλίας*, εξετάζεται σε σύγκριση με τον *Πίνακα Γεωγραφικόν της Ελλάδος* (Βιέννη 1800), έκδοση του Άνθιμου Γαζή και του F. Müller. Τέλος, τονίζεται ότι η *Χάρτα* του Ρήγα αποτελούσε τον πολιτικό χάρτη του κράτους που οραματιζόταν ο Ρήγας, διαιρεμένο σε Τοπαρχίες και Επαρχίες, αλλά και σε σύνδεση με την Αρχαιότητα.

Τρεις μελέτες σχετίζονται με τον γνωστό *Θούριο* του Ρήγα, το «ιερότερον άσμα της φυλής μας». Ο *Θούριος* τυπώθηκε το 1797 σε 3.000 αντίτυπα μέσα σε ένα βράδυ στο τυπογραφείο των Μαρκιδών Πούλιου. Από την πρώτη έκδοση όμως δεν σώζεται κανένα αντίτυπο, καθώς τα περισσότερα κατασχέθηκαν από την Αυστριακή Αστυνομία. Σώζεται όμως η δεύτερη έκδοση από τον σύντροφο του Ρήγα Χριστόφορο Περραιβό στην Κέρκυρα το 1798. Αντίτυπο από αυτήν τη δεύτερη έκδοση φυλάσσεται στο *Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού* της Ακαδημίας Αθηνών, το οποίο και προχώρησε σε ανατύπωση του φυλλαδίου το 1998, κατά την 200ή επέτειο από την εκτέλεση του Ρήγα, καθώς και δύο άλλων φυλλαδίων: α) *Ύμνος πατριωτικός της Ελλάδος και όλης της Γραικίας προς ξαναπόκτησιν της αυτών Ελευθερίας* του Ρήγα, και β) *Ύμνος εγκωμιαστικός παρ' όλης της Γραικίας προς τον αρχιστράτηγον Μποναπάρτε* του Χριστοφόρου Περραιβού. Ο Δημ. Καραμπερόπουλος, αναλύει το περιεχόμενο του *Θουρίου*, ο οποίος αποτελεί βέβαια επαναστατικό και δημοκρατικό κείμενο, το οποίο εμπύχωνε τους ραγιαδες. Ο μελετητής σταχυολογεί και μαρτυρίες σχετικές με τον *Θούριο*, αλλά δίνει και άλλα ενδιαφέροντα στοιχεία, όπως ότι γράφτηκε για να τραγουδιέται και να χορεύεται. Σημαντικό στοιχείο του *Θουρίου* είναι ότι απευθύνεται σε όλους τους βαλκανικούς λαούς, ενώ συμπεριλαμβάνει και τους καταπιεσμένους από τον τύραννο σουλτάνο μουσουλμάνους. Τέλος, στον *Θούριο* ο Ρήγας δίνει κατευθυντήριες γραμμές για την Επανάσταση και την οργάνωση κράτους, αρχίζοντας με τον όρκο πάνω στον Σταυρό, τη θέσπιση νόμων, την υπακοή στον αρχηγό και την αρχηγική ομάδα.

Το 1797 ο Ρήγας εκδίδει τη μετάφραση στο δράμα *Ολύμπια* του Metastasio, τα οποία αποτελούσαν το πρώτο μέρος του *Ηθικού Τρίποδα*. Ο μελετητής αποδεικνύει ότι πρόκειται για γνήσιο έργο του Ρήγα, το οποίο μάλιστα δεν περιέχει ξένες λέξεις. Είναι χαρακτηριστικό δηλαδή ότι, καθώς πλησίαζε η ώρα του επαναστατικού κινήματος του Ρήγα, ο ίδιος αποκαθαίρει και το λεξιλόγιό του. Το ίδιο έτος, το 1797, ο Ρήγας τύπωσε και η εικόνα του Μ. Αλεξάνδρου. Ο συμβολισμός είναι προφανής. Κατά τον μελετητή, ο Ρήγας σκόπευε μέσω της εικόνας αυτής να προσφέρει ένα ηρωικό πρότυπο στους σκλαβωμένους Έλληνες, ώστε να τους ωθήσει στην απελευθέρωσή τους. Στις τέσσερις γωνίες της εικόνας χαράχθηκαν τέσσερις σημαντικοί στρατηγοί του Μ. Αλεξάνδρου: ο Αντίγονος, ο Κάσσανδρος, ο Πτολεμαίος και ο Σέλευκος. Μάλιστα, πάνω και κάτω από τη μορφή του Μ. Αλεξάνδρου ο Ρήγας έδωσε και κάποια στοιχεία του βίου και της δράσης του Μακεδόνα στρατηλάτη.

Σε πέντε ακόλουθες μελέτες ο Δημ. Καραμπερόπουλος ασχολείται με το *Σύνταγμα* του Ρήγα. Όπως απέδειξε ο ίδιος μελετητής, ο Ρήγας είχε ολοκληρωμένο σχέδιο, όχι μόνον για την Επανάσταση, αλλά πολλώ μάλλον για την οργάνωση του κράτους, εγχείρημα σαφώς σημαντικότερο και δυσκολότερο από την απελευθέρωση. Έτσι, το *Σύνταγμα* του Ρήγα καταλαμβάνει κεντρική θέση στο κράτος που ο ίδιος

οραματιζόταν. Έχει υποστηριχθεί, μάλιστα, και σωστά, ότι ο Ρήγας δεν πρόλαβε να οργανώσει το επαναστατικό του σχέδιο, αλλά είχε καταρτίσει μέχρι λεπτομέρειας την οργάνωση του κράτους. Αντιθέτως, η Φιλική Εταιρεία επέτυχε να οργανώσει υποδειγματικά την Επανάσταση, αλλά δεν είχε προνοήσει για την οργάνωση του κράτους. Η εκτενέστερη και μεστότερη από τις παραπάνω πέντε μελέτες επιγράφεται «Ρήγας Βελεστινλής και το πρώτο Σύνταγμα του Ελληνικού και Βαλκανικού χώρου (1797)». Ο Ρήγας συνέταξε το Σύνταγμά του ως λόγιος και όχι ως πολιτειολόγος ή κοινωνιολόγος. Ως συνειδητοποιημένος επαναστάτης ο Ρήγας σκεπτόταν και την επόμενη μέρα, μετά την απελευθέρωση. Το κράτος έπρεπε λοιπόν να βασίζεται στον νόμο, ώστε απαιτούνταν ένα Σύνταγμα. Να υπενθυμίσουμε ότι οι εξεγερμένοι Έλληνες πάσχιζαν να καταρτίσουν Συντάγματα στις Εθνοσυνελεύσεις μεσούσης της Επανάστασης, ενώ μετά την έλευση του βασιλιά Όθωνα καταργήθηκε κάθε Σύνταγμα, το οποίο μιν μπορεί να δόθηκε μετά το κίνημα του Δημητρίου Καλλέργη την 3η Σεπτεμβρίου του 1843, αλλά και πάλι δεν εφαρμόστηκε στην πραγματικότητα.

Το Σύνταγμα του Ρήγα έχει πρότυπο το δημοκρατικό πολίτευμα της αρχαίας Αθήνας, αλλά είναι επηρεασμένο και από τις δημοκρατικές Ελληνικές Κοινότητες της Τουρκοκρατίας, και ιδιαίτερα του Πηλίου, όπως βέβαια και από τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης και συγκεκριμένα το Γαλλικό Σύνταγμα του 1793, με δικές προσθήκες του Ρήγα. Το Σύνταγμα του Ρήγα αναγνωρίζει σε όλους τους πολίτες, αδιακρίτως φυλής, γλώσσα και θρησκείας, ίσα δικαιώματα για όλους. Σημαντικό στοιχείο επίσης είναι η υποχρεωτική εκπαίδευση αγοριών αλλά και κοριτσιών, αλλά και η κατάργηση της θανατικής ποινής, η οποία θεσπίστηκε στην Ελλάδα με νόμο μόλις το 1983! Από το περιεχόμενο του Συντάγματος του Ρήγα προκύπτει έμμεσα και ο χαρακτήρας του κράτους, όπως το οραματιζόταν ο Ρήγας. Το κράτος, το οποίο θα εκτεινόταν στα όρια που ορίζει η Χάρτα του Ρήγα, θα περιλάμβανε όλους τους κατοίκους του γεωγραφικού αυτού χώρου, με σεβασμό στην καταγωγή, τη θρησκεία, τη γλώσσα και την προσωπικότητα κάθε πολίτη, ενώ ο συνδετικός κρίκος του κράτους θα ήταν ο δημοκρατικός νόμος. Όπως υπογραμμίζει ο Δημ. Καραμπερόπουλος, το Σύνταγμα δεν ήταν μια τυχαία και ασύνδετη σύνθεση του Ρήγα, αλλά αποτελούσε κορύφωση του οράματός του και τον τελευταίο κρίκο στην αλυσίδα του σχεδίου του, η οποία περιλάμβανε τον *Θούριο* και τον *Ύμνο Πατριωτικό*, την εικόνα του Μ. Αλεξάνδρου, τον *Νέο Ανάχαρσι* και τα *Ολύμπια*. Με αυτά τα έργα καλούσε τους σκλαβωμένους σε εξέγερση. Με τη Χάρτα καθόρισε τα όρια του νέου κράτους, ενώ με το Σύνταγμα τον χαρακτήρα και τον νόμο του κράτους.

Ο ίδιος μελετητής αναφέρεται και στα απολεσθέντα επαναστατικά έργα του Ρήγα, στη μελέτη «Συμβολή στην έρευνα του Συντάγματος του Ρήγα: Το σημαντικό χειρόγραφο Κυθήρων». Είναι γνωστό ότι από την έκδοση *Νέα Πολιτική Διοίκησης* του Ρήγα, η οποία περιείχε τα κείμενα «Επαναστατική Προκήρυξις», «Τα Δίκαια του Ανθρώπου», το «Σύνταγμα» και τον «Θούριο», δεν σώθηκε κανένα αντίτυπο, καθώς κατασχέθηκαν από την Αυστριακή Αστυνομία στην Τεργέστη το 1797, μαζί με το *Στρατιωτικόν Εγκόλπιον* του Ρήγα, που περιείχε κανόνες και οδηγίες για την πολεμική τέχνη. Παρά ταύτα, η *Νέα Πολιτική Διοίκησης* σώζεται σε χειρόγραφο, προφανώς αντίγραφο της έντυπης έκδοσης. Ο Δημ. Καραμπερόπουλος παραθέτει τη σχετική έρευνα, η οποία έχει εντοπίσει το σύνολο ή κάποια μέρη της έκδοσης στο χειρόγραφο Ζακύνθου το 1871, στο χειρόγραφο Βουκουρεστίου το 1959, στον ρουμανικό κώδικα 3078 της Βιβλιοθήκης της Ρουμανικής Ακαδημίας, αλλά και το 1996 στο χειρόγραφο Κυθήρων. Βάσει των χειρογράφων αυτών έχουμε πλέον μια πλήρη εικόνα από την απολεσθείσα έκδοση της *Νέας Πολιτικής Διοικήσεως* του Ρήγα και βέβαια των κειμένων που περιείχε. Σε μια τελευταία μελέτη για το Σύνταγμα ο μελετητής ασχολείται με την «Επιβίωση του Συντάγματος του Ρήγα Βελεστινλή στους

Επαναστάτες του 1821». Από την έρευνά του διαπιστώνεται ότι, παρά την κατάσχεση των έργων του Ρήγα από την Αυστριακή Αστυνομία, κάποια διέφυγαν της κατάσχεσης και κυκλοφόρησαν μεταξύ των Επαναστατών.

Όπως είναι αναμενόμενο, μεγάλο μέρος του ογκωδέστατου τόμου (σ. 491-682) καταλαμβάνουν μελέτες, 18 τον αριθμόν, για τον χαρακτηρισμό του Ρήγα και την προσέγγιση της προσωπικότητάς του ως επαναστατικής φυσιογνωμίας. Ο Ρήγας, βάσει την προσέγγισης του Δημ. Καραμπερόπουλου, μπορεί να χαρακτηριστεί ως επαναστάτης, πολιτικός και στρατιωτικός νους, διδάσκαλος του Γένους, μάρτυρας, εθνεγέρτης και οραματιστής μιας δημοκρατικής πολιτείας. Ο ίδιος επέτυχε να συνδυάσει τις νέες δημοκρατικές ιδέες με την ορθόδοξη πίστη, ενώ επιδεικνύει σεβασμό και ανεκτικότητα στις άλλες θρησκείες. Προφανώς, ο Ρήγας ήταν επηρεασμένος και από τον Γαλλικό Διαφωτισμό («Επαναστατικότητα του Ρήγα Βελεστινλή και Γαλλικός Διαφωτισμός»). Είχε διαβάσει, χρησιμοποιήσει ή μεταφράσει έργα του Retif de la Bretonne, Μοντεσκιέ (*Πνεύμα των νόμων*), Ρουσσώ (*Αιμίλιος ή για την εκπαίδευση*), του Βολταίρου, του Μαρμοντέλ (*Η βοσκοπούλα των Άλπεων*) του αββά Bartélemy (*Νέος Ανάχαρσις*), καθώς και τη Γαλλική *Εγκυκλοπαίδεια*. Επίσης, ο *Ύμνος Πατριωτικός* του Ρήγα είναι επηρεασμένος από την περίφημη *Καρμανιόλα*, διαδεδομένο εμβατήριο των Γάλλων επαναστατών. Όσον αφορά το ερώτημα αν ο Ρήγας υπήρξε ελευθεροτέκτων, η έρευνα του μελετητή απέδειξε ότι δεν υπάρχουν τεκμηριωμένα στοιχεία για μια τέτοια παραδοχή.

Από τις εργασίες αυτής της ενότητας θα ξεχωρίσουμε τη μελέτη «Ρήγας Βελεστινλής και Νικόλαος Μαυρογένης. Ήταν ο Ρήγας γραμματέας και έπαρχος στην Κραϊόβα;», στην οποία ο Δημ. Καραμπερόπουλος αποδεικνύει με πλήθος στοιχείων από την έρευνά του ότι η υποτιθέμενη ιδιότητα του Ρήγα ως γραμματέα του Μαυρογένη –άποψη πολύ διαδεδομένη– δεν μπορεί να τεκμηριωθεί. Ως προς την πρόσληψη του Ρήγα, ο μελετητής εξετάζει «Τι γνώριζε ο Ανώνυμος της *Ελληνικής Νομαρχίας* για τον Ρήγα Βελεστινλή», καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι ο Ρήγας αναφέρεται στην παραπάνω έκδοση σε αρκετή έκταση. Σε τρεισήμισυ σελίδες ο Ανώνυμος περιγράφει την προσωπικότητα του Ρήγα, ο οποίος χαρακτηρίζεται ως «αξιάγαστος, ευφυής, αγχίνους, άοκνος, δίκαιος, φιλέλληνας, φιλόπατρις», αλλά ακόμη και «Ήρωας, μέγας, θαυμαστός, της Ελλάδος ελευθερωτής». Είναι βέβαια γνωστό ότι τον Ρήγα, ενώ αυτός ήταν φυλακισμένος στον Πύργο Νεμπόιζα του Βελιγραδίου, επαινεί ο Κοραΐς στην *Αδελφική διδασκαλία*. Ο ίδιος παρέχει στα έργα ποικίλες πληροφορίες για τον βίο του αλλά και τη δεινή κατάσταση των συμπατριωτών του στο Βελεστίνο («Ρήγας Βελεστινλής ο Θεταλός: Στοιχεία του αυτοπροσδιορισμού του»). Ο Ρήγας, που υπογράφει ως «Ρήγας Βελεστινλής Θεταλός», πλέκει το εγκώμιο της ιδιαίτερης πατρίδας του, ενώ διεκτραγωδεί τις συνθήκες σκλαβιάς του τόπου του, αναφέροντας και συγκεκριμένα περιστατικά.

Παρά την απόλυτη καταξίωση του Ρήγα ως εθνομάρτυρα στη συνείδηση των Νεοελλήνων, η εικόνα του δεν υπήρξε σε όλους θετική, λίγο μετά τον θάνατό του, γεγονός που οφείλεται είτε σε προσωπικές αντιζηλίες είτε σε διαφορετικές ιδεολογικές τοποθετήσεις. Έτσι, ο Ιωάννης Φιλήμων στο *Δοκίμιον περί της Φιλικής Εταιρείας* (1834) κατακρίνει τον Ρήγα, που θεωρείται «μεγαλόφρων, απερίσκεπτος, κρυψίνους, επιπόλαιος». Την κρίση αυτή αλλά και άλλες αρνητικές διαφόρων, όπως του πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄, του ιατροφιλοσόφου Μιχαήλ Περδικάρη, του Ιακώβου Ρίζου Νερουλού, αναιρεί ο Δημ. Καραμπερόπουλος στη μελέτη «Η άδικη κρίση του Ιω. Φιλήμονος για τον επαναστάτη Ρήγα Βελεστινλή». Ο μελετητής υπερασπίζεται τον Ρήγα ως πραγματιστή, προνοητικό, έχοντα αληθινό επαναστατικό στόχο, προσεκτικό και με περίσκεψη, μεθοδικό, ώστε διέλαθε της προσοχής της πανίσχυρης Αυστριακής Αστυνομίας, ενώ η ανάσχεση του σχεδίου οφείλεται σε προδοσία.

Όσον αφορά τις απόψεις του Ρήγα για την παιδεία («Η θέση του Ρήγα για την εκπαίδευση στο επαναστατικό του κείμενο Δίκαια του Ανθρώπου»), αυτός θεωρεί, πέρα από την εφαρμογή της εκπαίδευσης και για τις κορασίδες, ότι η εκπαίδευση αποτελεί και προσωπική υποχρέωση για κάθε άνθρωπο, καθιστώντας κατ' αυτόν τον τρόπο καθέναν υπεύθυνο για την απόκτηση μόρφωσης, ενώ συνιστά την εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής καθώς και δύο ξένων γλωσσών, κυρίως ιταλικής και γαλλικής γλώσσας.

Το σημαντικότερο μέρος της έκδοσης του Δημ. Καραμπερόπουλου αποτελούν δέκα μελέτες για το επαναστατικό σχέδιο του Ρήγα (σ. 695-842). Στην πρώτη μελέτη («Το επαναστατικό σχέδιο του Ρήγα Βελεστινλή για την απελευθέρωση των Ελλήνων και των άλλων Βαλκάνιων λαών», και «Ρήγας Βελεστινλής ως οραματιστής της Ελληνικής Επανάστασης») ο συγγραφέας ξεδιπλώνει αναλυτικά το σχέδιο του Ρήγα, το οποίο περιλάμβανε δύο πυλώνες: α) Την προετοιμασία του λαού για την Επανάσταση μέσω των εκδόσεών του, με σκοπό την καταπολέμηση δεισδιαιμονιών, προλήψεων, μοιρολατρίας και απάθειας, επίσης την ανύψωση του ηθικού των Ελλήνων μέσω των επαναστατικών κειμένων. β) Την εφαρμογή της Επανάστασης, αφού πρώτα εκπαιδευτούν οι αγωνιστές στην πολεμική τέχνη («Το όραμα του Ρήγα Βελεστινλή: Το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασής του» και «Το Στρατιωτικό σκέλος του στρατηγικού σχεδίου της επανάστασης του Ρήγα Βελεστινλή»). Το σχέδιό του προέβλεπε την εξέγερση των έμπειρων πολεμικά Σουλιωτών και Μανιατών, ενώ στη συνέχεια η Επανάσταση θα εξαπλωνόταν σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια και τα Βαλκάνια. Ο Ρήγας όμως ήταν προετοιμασμένος και για την επόμενη μέρα, την ίδρυση του ελεύθερου κράτους. Έτσι, τα πολιτικά κείμενα θα αποτελούσαν τη βάση για την ιδεολογική κατεύθυνση του νέου κράτους, αλλά αποδεικνύουν και τη μέριμνά του για την οργάνωση του ελεύθερου κράτους καθώς και τη δημοκρατικότητά του. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο Ρήγας είχε συγκεκριμένο σχέδιο, όχι απλώς ένα ρομαντικό όραμα, ήταν συστηματικός και μεθοδικός, ενώ το σχέδιό του ήταν απολύτως ρεαλιστικό («Ήταν ρεαλιστικό το επαναστατικό σχέδιο του Ρήγα Βελεστινλή;»).

Στα πολιτικά κείμενα του Ρήγα ο Δημ. Καραμπερόπουλος διαπιστώνει επίδραση από τους Γιακωβίνους («Ο Ρήγας Βελεστινλής και η σχέση του με τους Γιακωβίνους της Γαλλικής Επανάστασης»). Συγκεκριμένα, ο Ρήγας υιοθετεί το Γαλλικό Σύνταγμα του 1793, καθώς είναι δημοκρατικότερο του αντίστοιχου του 1791, ενώ λαμβάνει υπόψιν και το Γαλλικό Σύνταγμα του 1795. Δεν αποδέχεται όμως άκριτα και ατόφιο το Σύνταγμα του 1793, αλλά το προσαρμόζει στα ελληνικά δεδομένα, προσθέτοντας και αφαιρώντας κάποια στοιχεία. Για παράδειγμα, ο Ρήγας παρακάμπτει την Εορτή του «Υπερτάτου Όντος» καθώς και την αλλαγή στο Δημοκρατικό Ημερολόγιο των Γάλλων, στοιχεία βέβαια που σε καμιά περίπτωση δεν θα μπορούσαν να γίνουν αποδεκτά από το ελληνικό ορθόδοξο ποίμνιο. Αντίστροφα, ο Ρήγας προσθέτει την υποχρέωση όλων για μόρφωση και προβλέπει και την εκπαίδευση κοριτσιών. Επίσης, προβλέπει διατάξεις για την προστασία των δανειζομένων από υπέρογκους τόκους, ενώ καταργεί και τη θανατική ποινή. Μια εξωτερική διαφοροποίηση, αλλά σημαντική ως προς τα σύμβολα της Επανάστασης, είναι ότι, αντί για τον φρυγικό σκούφο και την τρίχρωμη κονκάρδα των Γιακωβίνων, ο Ρήγας χρησιμοποιεί το ρόπαλο του Ηρακλή με τρεις σταυρούς. Όσον αφορά το ρόπαλο («Το ρόπαλο του Ηρακλέους στην επαναστατική σκέψη του Ρήγα. Η διαχρονική σημασία του»), αυτό απαντά στον τίτλο της Χάρτας, όπου απεικονίζεται η πάλη του Ηρακλή με την Αμαζόνα. Το ρόπαλο εμφανίζεται επίσης και σε άλλα σημεία της Χάρτας, με χαρακτηριστικότερη την παράσταση του λέοντος, το οποίο φέρει στην πλάτη του τα σύμβολα της εξουσίας του σουλτάνου, αλλά στα πόδια του το ρόπαλο. Ο συμβολισμός είναι περισσότερο

από εμφανής. Στην παράσταση του Ηρακλή με την Αμαζόνα προβάλλεται η δύναμη της σωματικής και ηθικής αρετής του Ηρακλή, ο οποίος είναι ατρόμητος και αντιπαλεύει κάθε δυσκολία, όσο ακατόρθωτη και αν φαίνεται (είναι γνωστοί σε όλους οι άθλοι του), ενώ το όπλο με το οποίο πολεμά είναι το ρόπαλο. Στη δεύτερη περίπτωση, ο λέων συμβολίζει τον αδρανή υπόδουλο λαό, ο οποίος όμως διαθέτει δύναμη λέοντος και μέσα (ρόπαλο), αρκεί να τα ενεργοποιήσει, για να αποτινάξει τον ζυγό του σουλτάνου, που βαραιίνει τον λαό-λέοντα.

Μεγάλη συζήτηση έχει προκαλέσει βέβαια η βαλκανική διάσταση του σχεδίου του Ρήγα. Η θέση του συγγραφέα ως προς αυτό το ζήτημα («Η Δημοκρατική ενοποίηση του Βαλκανικού χώρου στο επαναστατικό σχέδιο του Ρήγα Βελεστινλή»), που βασίζεται κυρίως στα επαναστατικά και πολιτική κείμενα του Ρήγα (*Νέα Πολιτική Διοίκησης, Χάρτα, Θούριος*) είναι ότι ο Ρήγα οραματιζόταν ένα δημοκρατικό κράτος, το οποίο θα συμπεριελάμβανε όλους τους λαούς των Βαλκανίων, αφού αυτοί θα αποτίνασαν προηγουμένως τον ζυγό της απολυταρχικής εξουσίας του σουλτάνου. Ο Ρήγας όμως γνώριζε τη διεθνή πολιτική σκηνή της εποχής του στην Ευρώπη. Έτσι, καταλάβαινε το ενδιαφέρον, τα συμφέροντα αλλά και την πολιτική Ρώσων, Άγγλων και Γάλλων στην Ανατολική Μεσόγειο. Όσον αφορά τους Ρώσους («Ρήγας Βελεστινλής και Ρωσική πολιτική στα Βαλκάνια»), ο Ρήγας προφανώς είχε ζήσει ρωσοτουρκικούς πολέμους και γνώριζε από την *Εφημερίδα* των αδελφών Πούλιου τους όρους των συνθηκών ειρήνης μεταξύ Ρωσίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά αντιλαμβανόταν ότι καμία Μεγάλη Δύναμη δεν θα χάριζε στους υπόδουλους την ελευθερία τους. Έτσι, ήταν απολύτως πεπεισμένος ότι οι Έλληνες πρέπει να πολεμήσουν με τις δικές τους δυνάμεις για την ελευθερία τους, δίχως να περιμένουν βοήθεια από ξένους, ώστε να αποκτήσουν πλήρως τον έλεγχο του ελευθερωμένου κράτους, χωρίς τη χειραγώγηση από νέους ξένους δυνάστες.

Το σχέδιο του Ρήγα μπορεί να ήταν ρεαλιστικό, αλλά ο Ρήγας έπρεπε πρώτα να αντιπαλαίσει την πανίσχυρη Αυστριακή Αστυνομία, που είχε άγρυπνο το βλέμμα της επάνω του («Η Συνωμοτική δράση του Ρήγα Βελεστινλή»). Η Αστυνομία είχε τις πληροφορίες της και γνώριζε αμέσως από την αρχή τη μετάβαση του Ρήγα από το Βουκουρέστι στη Βιέννη, ώστε τον έθεσε πάραυτα υπό παρακολούθηση. Η Αστυνομία γνώριζε για τη Χάρτα και τη μετάφραση του *Νέου Αναχάρσιδος* από τον Ρήγα, ενώ ενημερωνόταν και για τις επαφές του στην πρωτεύουσα των Αψβούργων. Ο Ρήγας συναντούσε στη Βιέννη προφανώς τους συντρόφους του (Αργέντη, Τουρούντζια, τους φοιτητές Ιατρικής Γ. Σακελλάριο και Κ. Καρακάσση), με καταγωγή κυρίως από τη Σιάτιστα και την Κοζάνη. Ο ίδιος είχε ιδιαίτερες σχέσεις με τον φιλέλληνα γιατρό Peter Frank, διευθυντή του αυτοκρατορικού Νοσοκομείου της Βιέννης. Πώς όμως κατάφερε ο Ρήγας να παραπλανήσει την Αστυνομία; Ο Ρήγας τύπωσε εντός έξι μηνών στη Βιέννη τη Χάρτα, τον *Νέο Αναχάρσι*, τον *Ηθικό Τρίποδα* και την εικόνα του Μ. Αλεξάνδρου, επίσης τους χάρτες Βλαχίας και Μολδαβίας, αφού έλαβε πρώτα έγκριση για το τύπωμα. Η δύσκολη περίπτωση ήταν η τύπωση της Χάρτας, η οποία στην ουσία αποτελούσε τον χάρτη του κράτους που οραματιζόταν ο Ρήγας. Για να λάβει άδεια τύπωσης, αλλά χωρίς να κινήσει υποψίες, περιέλαβε στη Χάρτα στοιχεία που παραπέμπουν στην αρχαία Ελλάδα. Τη *Νέα Πολιτική Διοίκηση*, που περιείχε την *Επαναστατική Προκήρυξη*, τα *Δίκαια του Ανθρώπου*, το *Σύνταγμα* και τον *Θούριο*, τα τύπωσε κλεισμένος δύο ημερώνυκτα στο τυπογραφείο των Μαρκιδών Πούλιου. Αυτό βέβαια έγινε παράνομα, αλλά με μεγάλη προφύλαξη, ώστε ο Ρήγας διέλαθε της Αστυνομίας. Στη συνέχεια κατόρθωσε να προμηθευτεί διαβατήριο και να φορτώσει τα πράγματά του, ενώ ταξίδευσε μέχρι την Τεργέστη. Μέχρι τότε η Αυστριακή Αστυνομία, παρόλο που τον παρακολουθούσε στενά, δεν μπόρεσε να εντοπίσει τίποτε ύποπτο. Η σύλληψη του Ρήγα έγινε μετά από προδοσία, χωρίς ποτέ

μέχρι τότε η Αστυνομία να διαθέτει κάποιο ενοχοποιητικό στοιχείο. Στην οργάνωση λοιπόν του σχεδίου του ο Ρήγας ήταν απολύτως προσεκτικός και κινήθηκε με τολμηρό αλλά έξυπνο τρόπο, ξεγελώντας την Αυστριακή Αστυνομία.

Ο Ρήγας είναι συνήθως γνωστός ως «Φεραίος». Ο ίδιος όμως υπέγραφε ως «Ρήγας Βελεστινλής» («Ρήγας Βελεστινλής: Περιπέτειες ενός ονόματος», και «Για την καταγωγή του Ρήγα Βελεστινλή»), ενώ το «Φεραίος», που χρησιμοποιήθηκε ως επώνυμό του, προέκυψε σε μερικούς μελετητές από την αρχαία ονομασία του Βελεστίνου (Φεραί). Ο Ρήγας ποτέ δεν χρησιμοποίησε αυτό το όνομα ή το «Αντώνιος Κυριαζής» ή κάποιο άλλο. Κάποιες φορές υπέγραφε και ως «Θετταλός» ή «γραμματικός». Επίσης, από την έρευνα του Δημ. Καραμπερόπουλου δεν προκύπτει καμία μαρτυρία ότι ο Ρήγας είχε βλαχική καταγωγή.

Ο Ρήγας δεν ξέχασε όμως την καταγωγή του από τη Θεσσαλία και το Βελεστίνο. Έτσι, αναφέρει την πατρίδα του και την ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας, με αρκετές αναφορές στην Αρχαιότητα, σε αρκετά έργα, όπως στο *Φυσικής Απάνθισμα*, τα *Ολύμπια*, τον *Νέο Ανάχαρσι* και τη *Χάρτα*, ενώ καταγράφει και προσωπικές εμπειρίες. Ούτε όμως και η γενέτειρα ξέχασε τον Ρήγα. Έτσι, στο Βελεστίνο ανηγέρθη το 1980 ανδριάντας του Ρήγα. Στο Βελεστίνο ανηγέρθη επίσης μνημείο για τη Βουλή της Θετταλομαγνησίας, η οποία συγκροτήθηκε τον Μάιο του 1821. Ανδριάντας του Ρήγα στήθηκε βέβαια και στα Προπύλαια του Πανεπιστημίου Αθηνών επί της οδού Πανεπιστημίου, στο κεντρικότερο μέρος της πρωτεύουσας. Ο ανδριάντας ή η προτομή του Ρήγα στήθηκαν επίσης στον Βόλο, στο Συκούριο Λαρίσης, στην Τεργέστη, στην Πράγα, το Βουκουρέστι και αλλού. Τέλος, η Επιστημονική Εταιρεία Ρήγας Βελεστινλής κατέθεσε διά του Δημ. Καραμπερόπουλου πρόταση για δημιουργία Μουσείου στον χώρο «Σπίτι του Ρήγα» στο Βελεστίνο. Η οικία του Ρήγα δεν σώζεται, είναι γνωστό όμως το μέρος όπου ήταν ανηγεμένη. Με νέα πρόταση προς την 7^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Λαρίσης παρέχονται στοιχεία τεκμηρίωσης για την ανακήρυξη του χώρου «Σπίτι του Ρήγα» ως ιστορικού τόπου.

Σε ενότητα υπό τον τίτλο «Διάφορα περί Ρήγα» περιλαμβάνονται 27 μελέτες, οι οποίες δεν εντάσσονται θεματικά σε κάποια από τις συγκεκριμένες θεματικές που αναφέρθηκαν. Από αυτές ξεχωρίζουμε τις κάτωθι. Στη μελέτη «Γιατί ο Ρήγας δεν είναι ο συγγραφέας της κωμωδίας 'Το σαγανάκι της τρέλας'» ο Δημ. Καραμπερόπουλος ασκεί κριτική στην έκδοση παραπάνω έργου από τη Ρουμάνια ελληνίστρια Lia Brad Chisacof, η οποία το αποδίδει στον Ρήγα. Τα επιχειρήματα που καταθέτει ο συγγραφέας είναι ότι η υποτιθέμενη ημερομηνία του έργου στο χειρόγραφο (25 Ιουλίου 1786) δεν ισχύει, καθώς αυτή αναγράφεται σε άλλο χαρτί σε σχήμα φακέλου, ο οποίος περικλείει το έργο. Επίσης, η ονομασία του κεντρικού προσώπου της κωμωδίας «Φεραρής» δεν αναφέρεται στον Ρήγα (υποτιθέμενο παίγνιο με την ονομασία Φερές), όπως υποστηρίζει η εκδότρια, καθώς ο Ρήγας δεν χρησιμοποίησε το προσωνύμιο Φεραίος αλλά Βελεστινλής. Μάλιστα, ο άγνωστος συγγραφέας διέγραψε το όνομα «Γιαννάκης Τζανέτος διβάν εφέντης», ο οποίος ήταν άλλο πρόσωπο, και ανέγραψε το «Φεραρής». Ακόμη, η ύπαρξη στο έργο του όρου «ηλεκτρισμός», τον οποίο χρησιμοποιεί και ο Ρήγας στο *Φυσικής Απάνθισμα*, δεν μπορεί να είναι αποδεικτικό στοιχείο για να αποδοθεί η πατρότητα του έργου στον Ρήγα, καθώς ο όρος ήταν γνωστός από παλαιότερα. Τέλος, η γραφή του κειμένου δεν μπορεί να αποτελέσει απόδειξη, καθώς κατά την εποχή αυτή οι γραφές συγκλίνουν τόσο πολύ, ώστε να είναι σχεδόν αδύνατη η ταύτιση γραφέα βάσει του γραφικού χαρακτήρα. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο Δημ. Καραμπερόπουλος ενισχύει τις αντιρρήσεις για την απόδοση του έργου στον Ρήγα, όπως είχαν εκφραστεί και παλαιότερα από σημαντικούς μελετητές, όπως οι Σπ. Ευαγγελάτος, Βάλτερ Πούχγερ, Δημ. Σπάθης και Λουκάς Αξελός.

Μια άλλη εργασία αφορά τους Σιατιστινούς και Κοζανίτες Συντρόφους του Ρήγα. Στη μελέτη ο συγγραφέας σκιαγραφεί τις προσωπικότητες από τη Σιάτιστα και την Κοζάνη, οι οποίοι συνέδραμαν τον Ρήγα στη Βιέννη, μεταξύ των οποίων ο Κοζανίτης ιατροφιλόσοφος Γεώργιος Σακελλάριος, ο Σιατιστινός Θεοχάρης Τουρούντζιας καθώς οι περίφημοι τυπογράφοι του, οι Σιατιστινοί αδελφοί Μαρκίδες Πούλιου, στο τυπογραφείο των οποίων ο Ρήγας τύπωσε τα έργα του. Μία άλλη μελέτη αυτής της ενότητας αναφέρεται σε ενδιαφέρουσα σύγκριση και παράλληλη δράση του Ρήγα με τον Κοσμά τον Αιτωλό. Στη μελέτη «Η διαφωτιστική δράση του Ρήγα Βελεστινλή με του Κοσμά του Αιτωλού», ο συγγραφέας διαπιστώνει κάποια πρώτα κοινά στοιχεία των δύο ανδρών. Αμφότεροι ανέλαβαν διαφωτιστική δράση στον λαό, καθένας με τον τρόπο του, ενώ και οι δύο βρήκαν μαρτυρικό θάνατο. Ο Κοσμάς εγκατέλειψε το Άγιον Όρος, τη μονή της μετανοίας του, και προσέδραμε στον λαό. Ο Ρήγας εγκατέλειψε την πατρίδα του αλλά και τη Μολδοβλαχία, ενώ μετά την προετοιμασία στη Βιέννη έθεσε σε λειτουργία το σχέδιό του. Ο Κοσμάς κήρυξε στον λαό, στηρίζοντάς τους στη χριστιανική πίστη, ο Ρήγας με τα έργα του και με τον Θούριο στήριξε τον πατριωτισμό αλλά και το πνεύμα ελευθερίας του λαού. Και οι δύο χρησιμοποίησαν την απλή γλώσσα του λαού, ώστε να γίνουν κατανοητοί από το ακροατήριο. Ο Κοσμάς παντού συμβούλευε να κτίζουν σχολεία και ο ίδιος ίδρυσε σχολεία, αλλά και ο Ρήγας έδινε μεγάλη σημασία στη μόρφωση, η οποία αποτελούσε γι' αυτόν και χρέος προσωπικό για καθέναν, ενώ τόνιζε και την εκπαίδευση των κοριτσιών. Ο Κοσμάς βέβαια κήρυττε τον ευαγγελικό λόγο, αλλά και ο Ρήγας στα έργα του δείχνει καθαρά ότι το κράτος που οραματιζόταν θα στηριζόταν στην ορθόδοξη πίστη. Μάλιστα, η σημαία του Ρήγα περιλάμβανε τρίχρωμη σημαία, η οποία στο μέσον έφερε τρεις σταυρούς πάνω σε ένα ρόπαλο. Για τον Κοσμά είναι γνωστό ότι πριν αρχίσει το κήρυγμα έστηνε έναν σταυρό. Τέλος, και οι δύο κατέκριναν την τοκογλυφία. Έτσι, οι δύο άνδρες ανεδείχθησαν μάρτυρες του Γένους.

Στη συναγωγή μελετών για τον Ρήγα ο Δημ. Καραμπερόπουλος περιλαμβάνει και τρεις βιβλιοκρισίες για δύο βιβλία έργα σχετικά με τον Ρήγα από τον Λουκά Αξελό, καθώς και ένα από τον Γ. Κοντομήτρο. Επίσης, καταχωρίζει και δύο κριτικές για δικά του έργα, του Σαράντου Καργάκου για τη Χάρτα, καθώς και του Δ. Μπενέκου για τα Άπαντα του Ρήγα. Ο ογκώδης τόμος κλείνει με 13 επιστολές του Δημ. Καραμπερόπουλου σχετικές με τον Ρήγα, άλλοτε επεξηγηματικές, άλλοτε προς διόρθωση λαθών αλλά και προς έλεγχο παραπλανητικών τηλεοπτικών εκπομπών, που απευθύνονται σε διάφορα πρόσωπα, μελετητές, εφημερίδες, περιοδικά, ακόμη και αναρτήσεις στο Facebook. Ο τόμος περιέχει στο τέλος πλούσιο Ευρετήριο, ενώ πλαισιώνεται από αρκετές εικόνες, είτε από τα Συνέδρια της Επιστημονικής Εταιρείας Φερών Ρήγα-Βελεστίνου, είτε από εκδόσεις του Ρήγα αλλά και από σύγχρονες εκδόσεις περί τον Ρήγα, καθώς επίσης και από λεπτομέρειες της Χάρτας του Ρήγα.

Με την ογκωδέστατη συναγωγή «Μελέτες για τον Ρήγα Βελεστινλή» ο Δημ. Καραμπερόπουλος παρέχει στον αναγνώστη ένα εγχειρίδιο για τον Ρήγα, ή μάλλον μια Εγκυκλοπαίδεια για το ευρώ κοινό, και ταυτόχρονα ένα εργαλείο έρευνας για κάθε μελετητή του Ρήγα και της εποχής του. Κάθε αναγνώστης μπορεί να ανατρέχει για κάθε θέμα σχετικό με τον Ρήγα σε κάποια αντίστοιχη μελέτη ή ενότητα μελετών, αλλά και ο μελετητής μπορεί να χρησιμοποιεί το βιβλίο ως εκκίνηση και εφαλτήριο για περαιτέρω μελέτη του έργου του Ρήγα. Οι «Μελέτες για τον Ρήγα Βελεστινλή» του Δημ. Καραμπερόπουλου όχι μόνον εμπλουτίζουν τη βιβλιογραφία για τον Ρήγα, αλλά δείχνουν και το πολυσχιδές της προσωπικότητας του άξιου τέκνου του Βελεστίνου και του Γένους. Οι μελέτες αυτές, μαζί με άλλες εργασίες περί τον Ρήγα του Δημ. Καραμπερόπουλου, καθώς και την επανέκδοση των Απάντων του Ρήγα από

την Επιστημονική Εταιρεία Φερών Ρήγα-Βελεστίνου, αποτελούν ένα ολοκληρωμένο ερευνητικό corpus για τον Ρήγα, για το οποίο ο Δημ. Καραμπερόπουλος είναι άξιος επαίνου. Ο εθνομάρτυρας Ρήγας Βελεστινλής δεν ευτύχησε να δει το σχέδιό του πραγματοποιημένο, την απελευθέρωση της Ελλάδος και την οργάνωση του νέου κράτους, οπωσδήποτε όμως ευτύχησε να μνημονεύεται *εξ αιεί* από τους συντοπίτες του, αλλά και να αποτελεί ηρωική μορφή τόσο για τους Έλληνες όσο και για όλους όσους μάχονται για την ελευθερία και τη Δημοκρατία. Το αίμα του Ρήγα δεν πήγε χαμένο. Ρέει ως έμπνευση στις ψυχές των ελεύθερων ανθρώπων, αλλά και στις χιλιάδες αράδες των έργων του αλλά και των μελετών για τον βίο και τη δράση του.